

A KÖZGAZDASÁGI INFORMÁCIÓRÓL

Visszapillantás és előretekintés

FÖLDI Tamás

Lapunk minden cikkéhez szívesen várjuk a hozzászólásokat és e „vitázó” írásoknak mindig biztosítunk helyet. FÖLDI Tamás írására külön is felhívjuk olvasóink figyelmét. A szerző a máig is megoldatlan közgazdasági információ egy koncepcióját vázolja fel; a tényleges megoldáshoz az intézményeknek a cikkben is említett közös elhatározására van szükség. Ehhez járulhat hozzá a vita.
(– a szerk.)

Mintegy két éve folynak a munkálatok a társadalomtudományi információs rendszer koncepciója kidolgozására. A munkálatok már eddig is hoztak bizonyos eredményeket – mégha ezek megítélésében nincs is teljes egyetértés. Kezdenek kibontakozni a jogi, a pedagógiai, a politikai, az irodalomtudományi információs tevékenység közeli és távolabbi jövőjének körvonalai. Ami ennél is több: némely gyakorlati lépés is történt a kívánatosnak ítélt úton (lásd például a politikai információt)*. Van azonban a társadalomtudományi információnak egy – nem is másodrangú – területe, ahol nem haladtunk előre az ágazati koncepció kidolgozásában: ez a közgazdasági információ. Első pillantásra ez elég érthetetlen, hiszen köztudott, hogy az információs szakmának ez a területe nagy hagyományokkal, tapasztalt szakembergárdával, kiterjedt intézményi hálózattal rendelkezik és a szolgáltatások széles skáláját nyújtja. A jelenség mégsem véletlen, nem vezethető vissza sem egyének, sem intézmények esetleges mulasztására, vagy húzódozására, egyszóval: objektív okokban gyökerezik. A következőkben ezeknek az okoknak a feltárására és kiküszöbölésük egynémely lehetőségének felvillantására teszünk kísérletet. Előbb azonban tekintsük át röviden az előzményeket.

Viták a közgazdasági információról

A közgazdasági információról immár több mint két évtizede vitatkozunk. Ha egy vita ennyi ideig tart, az már önmagában véve is gyanús. Lehet, hogy tulajdonképpen egy

* VÁLYI Gábor: Társadalomtudományi dokumentáció és információ. = Könyvtári Figyelő. 1977/5–6. 419–429. p.

ál-vitáról van szó? Vagy irreális elképzelések ütköznek ily hosszú idő óta a megvalósíthatatlanságsziklafalába és onnan leppattanva hevemek a megoldatlan kérdések rommezején?

1. 1957-ben az akkori Országos Dokumentációs Bizottság tárgyalta a közgazdasági dokumentáció kérdését. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának képviselője felvetette, szükség lenne az 1955-ben megszüntetett Közgazdasági Dokumentációs Központ ellátatlanul maradt funkciójának pótlására: bizonyos központi szolgáltatások megindítására és a szakterületen folyó együttműködés megszervezésére. A javaslat – hogy a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára kapja meg az ehhez szükséges feltételeket – egyetértésre talált, de nem került megvalósításra. A nem sokkal korábban alakult Művelődésügyi Minisztérium – amely gazdája volt mind az Egyetemnek, mind a könyvtárügynek – sok más és számára fontosabb kérdéssel küszködött, a közgazdasági dokumentáció kérdésében pedig különben sem érezte illetékesnek magát.

2. Az illetékes 1960-ban jelentkezett: az MTA Közgazdaságtudományi Bizottság, amelynek képviselője – ugyancsak az Országos Dokumentációs Bizottság fórumán – kinyilvánította, hogy a Bizottság szükségesnek tartja a közgazdasági dokumentáció kérdésének megoldását. Gyakorlati következménnyel azonban ez sem járt.

Itt álljunk meg egy pillanatra: egy és más azért mégiscsak történt. 1958 elején egy korábban Magyarországon soha nem létezett és azóta újból hiányzó bibliográfiai kiadvány indult rövidnek bizonyult útjára: a Közgazdasági és Statisztikai Irodalmi Tájékoztató. Ez három intézmény: a Közgazdaságtudományi Egyetem, a Központi Statisztikai Hivatal és az MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtárainak közös vállalkozása volt. Az eleinte nyomtatásban, a Közgazdasági Kiadónál megjelent bibliográfiai havi folyóirat felölelte a hazai és külföldi folyóiratcikk-irodalmat, tartalmazta 7 könyvtár külföldi könyvbeszerzéseinek és fordításainak jegyzékét, és ezzel évi 10–13 000 tétel bibliográfiai információt adott. A lelkesen beindított vállalkozást a szerkesztő könyvtárak végülis nem győzték erővel, egyre nőtt a lemaradás és 1965-ben a kiadvány meg is szűnt. (Talán kár volt érte. Már első évfolyama nemzetközi figyelmet keltett. Wilhelm GÜLICH, akit joggal tekinthetünk a század egyik kiemelkedő közgazdasági könyvtáros egyéniségének, lelkes levélben üdvözölte a bibliográfia megjelenését.) Más vonalon is folyt együttműködés az említett három könyvtár között, de ez sem bizonyult sokkal hosszabb életűnek.

3. Nem véletlen, hogy a közgazdasági dokumentáció problémája a 60-as évek derekán a korábbinál nagyobb nyomattal, újból felvetődött. A kezdeményezés most a tudomány oldaláról indult. Az MTA Közgazdaságtudományi Bizottsága néhai Vajda Imre akadémikus vezetésével bizottságot hívott létre, a közgazdasági dokumentáció országos rendezésére irányuló javaslat kidolgozására. A javaslat megszületett: közgazdasági dokumentációs központot kell létesíteni a Magyar Tudományos Akadémia keretében. Az Akadémia vezetése azonban akkortájt úgy vélte, hogy a feladat nem tartozik az MTA-ra és egyébként sem volt meggyőződve arról, hogy a javaslat helyes. Néhány gazdasági főhatóság egyetértett ugyan a központ létesítésével, de magára a feladatra nem vállalkozott.

A kérdés nemcsak zártkörű viták tárgya volt. E cikk írója a Figyelőben megjelent cikkében¹ lándzsát tört a közgazdasági dokumentáció jobb megszervezése mellett, később RÓZSA György és FÖLDI Tamás ugyanott megjelent cikkükben² felhívták a figyelmet arra, hogy az új gazdaságirányítási rendszer viszonyai között a közgazdasági információ szervezetlensége nagyobb hátrányokkal jár majd, mint a korábbi irányítási rendszerben.

Fokozódik az indokolatlan párhuzamosság az együttműködés új akadályai merülhetnek fel. Hangsúlyozták, hogy e tényezőkkel előre számolni kell.

Az 1966-os információs határozat sok, igen kedvező eredményt hozott. Helyesen látta előre, hogy az 1968-ban bevezetendő új irányítási rendszerben lényegesen nő majd a gazdasági információ minden fajtája iránti igény. Új intézmények alakultak: Gazdaságkutató Intézet, Országos Piackutató Intézet, mások tevékenysége lényegesen kibővült. Mindez alapján kedvező fejlődéshez vezetett a dokumentáció terén is.

Az ágazati információs központok fokozott érdeklődéssel fordultak a gazdasági kérdések felé. A Konjunktúra- és Piackutató Intézetben megalakult a Külkereskedelmi Információs Központ. Létrejött a hazai közgazdasági irodalom első idegennyelvű referáló lapja (Hungarian Economic Abstracts). Ujraindult a nemzeti szakkönyvtárak bibliográfiája. A Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára megindította a „Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról” c. kiadvány bibliográfiai sorozatát, az Országos Széchényi Könyvtár közzétette a rövid életűnek bizonyult Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzékét stb.

Egy vonatkozásban azonban elmarasztható az 1966-os információs határozat. Elmulasztotta hangsúlyozni, hogy a helyes elv: információellátásáért minden szerv maga felelős, de ez nem jelenti az egyes szervek információs autarchiáját. Nem utalt kellő határozottsággal az együttműködés az összehangolt fejlesztés szempontjaira. Ezeket a követelményeket a határozat nyomán létrejött tárcaközi bizottság sem tudta érvényesíteni. Ennek következményei különösen a közgazdasági dokumentáció terén hatottak kedvezőtlenül.

Mi is történt a közgazdasági dokumentáció terén? Az új feladatoknak a szerényen dotált, pusztán költségvetésből gazdálkodó, elsősorban anyaintézményük kiszolgálására hivatott nagy és kis szakkönyvtárak nem, vagy csak részben tudtak eleget tenni. Országos feladatokra nem is kérték fel őket. A valódi vagy vélt igények és a rendelkezésre álló közgazdasági dokumentációs kapacitások közötti űrt jórészt az OMKDK hirtelen felfutott közgazdasági dokumentációs tevékenysége töltötte ki. Persze mindez nem volt véletlen. Az információs határozat dokumentációra vonatkozó részét alapján az OMF B készítette elő és nincs mit csodálkozni azon, ha a felügyelete alatt álló, nagy és jól felkészült dokumentációs központ az új feladatokból nagy részt kapott. Miért is ne? A szorosabban vett közgazdasági könyvtárak, sőt általában a társadalomtudományi könyvtárak a legutóbbi időkig nem rendelkeztek megfelelő hivatalos képviseléssel. Elvben ugyan létezett egy olyan munkamegosztás, hogy a műszaki dokumentáció az OMF B, a társadalomtudományi pedig a Művelődésügyi Minisztérium gondozása alatt áll, ez utóbbinak az országos könyvtárügy nyomasztó gondjával a vállán nem csoda, hogy sokáig nem jutott ereje arra, hogy eléggé figyeljen a társadalomtudományi információra, különösen olyan helyzetben, hogy az MTA támogatását sem élvezte.

Valljuk be őszintén, az OMKDK egyre terebélyesedő közgazdasági információs tevékenysége nem keltett osztatlan örömet a közgazdasági könyvtári-dokumentációs berkekben. Egyszerűen nem értették, hogyan alakult ki az az állapot, hogy a közgazdasági szakkönyvtárak rendelkeznek a dokumentumbázissal és az OMKDK végzi a dokumentációt. Az OMKDK gyorsan felfuttatott tevékenysége nem volt, nem lehetett hibamentes és rövidesen elhangzottak a vélemények: közgazdasági kiadványai nem elég szakszerűek,

színvonalasak. Körülbelül hasonló vélekedések keltek szárnyra a hasonló MTI-kiadványokkal kapcsolatban is.

Erre az időszakra esik a gyűjtőköri kooperációra vonatkozó rendelkezések előkészítése és részbeni megvalósítása. A közgazdasági könyvtárak gyűjtőköri kooperációja szalmalángnak bizonyult, részben a szervezésért felelős intézmények mulasztásából, részben pedig az együttműködésben való érdekeltség hiányában. Maga a kooperáció helyes kezdeményezés volt, de annak következtében, hogy egy adott területet kiragadott az együttműködés megoldatlan feladatainak összességéből, elvben sem kecsegtetett túl sok reménnyel. A kudarcnak az a mértéke, ami a közgazdasági gyűjtőköri kooperációt jellemezte, mégsem volt szükségszerű.

4. A közgazdasági dokumentáció kérdései negyedszer a hetvenes évek elején kerültek napirendre, egymástól függetlenül három vonalon is. Az 1969-es tudománypolitikai irányelvek expressis verbis kimondták, hogy a társadalomtudományok információellátása nem megfelelő.³ Ennek nyomán, sőt már az irányelvek előkészítésének fázisában is, a Művelődésügyi Minisztérium jelentékeny erőfeszítéseket tett a társadalomtudományi információ helyzetének feltárására és a feladatok megszabására. Ebben a fázisban már az MTA is támogatta. A Tudománypolitikai Bizottság 1972 végén határozatot hozott a társadalomtudományi információs hálózatok megszervezéséről és kijelölte a megfelelő szakközpontokat. E határozat azonban csak részben teljesült. Legfőbb pozitívuma, hogy alapot adott a világpolitikai dokumentáció kibontakozásához az Országgyűlési Könyvtárban. A közgazdasági dokumentáció terén lényegében a régi elképzelések korszerűsített változata került ismét terítékre: az együttműködés fejlesztése és egy központ kijelölése.

A közgazdasági dokumentáció kérdéseit is érintették azok a tárgyalások, amelyek a világgazdasági információellátásról folytak a Nemzetköz. Gazdasági Kapcsolatok Titkárságának kezdeményezésére. Ezek hozzájárultak a kérdés tisztázásához, egyes szerény eredményeket is felmutattak, végülis azonban a kérdés függőben maradt, mert a közgazdasági dokumentáció problematikája más vonalon átfogóbb megközelítésben került napirendre.

Az MTA Közgazdaságtudományi Bizottsága 1971-ben – immár harmadszor – napirendre tűzte a feladatot: ki kell alakítani az egységes szolgáltatásrendszert, ehhez meg kell szervezni az érdekelt intézmények együttműködését, a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölésére egyes szolgáltatásokat központilag kell biztosítani, gondoskodni kell a hiányzó szolgáltatások kiépítéséről különösképpen a felsőszintű gazdasági vezetés szakirodalmi bázisú információval való ellátásáról. Evégből központi szerv kijelölése vagy létesítése szükséges. Az eredeti javaslat nyitva hagyta a kérdést, hogy hol létesüljön az új központ. Alternatívaként felvetődött, hogy bízzák meg a feladattal vagy az OMKDK-t, vagy a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárát vagy a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárát, vagy létesítsenek egy új intézményt az MTA keretein belül. Hosszas mérlegelés után az utóbbi variáns került előtérbe – oly módon, hogy egy, a főhatóságok képviselőiből álló tanács viselje a felelősséget a közgazdasági információért és ezt egy nem túl nagy apparátusra támaszkodva érvényesítse.

Az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságában kialakult koncepció lényege az volt, hogy a decentralizáltság fenntartása mellett létesíteni kell egy központi szervet, amely egyfelől információelemző, másfelől szervező és fejlesztő tevékenységet végez.⁴ A Tanács az utóbbi elvi irányítására és

a fenti koncepció és a ténylegesen működő irányítási rendszer közötti ellentmondás áthidalására lett volna hivatott.

Eközben a Tudománypolitikai Bizottság (TPB) határozatát előkészítő Művelődésügyi Minisztérium a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának gondolta a központi szerepet juttatni. A TPB döntés mint ismeretes a Művelődésügyi Minisztérium és az MTA együttes állásfoglalása nyomán valóban a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárát jelölte ki központként, de egyidejűleg az MTA keretén belül létrehozták a felsőszintű gazdasági vezetés és a tudományirányítás információs igényei kielégítését szolgáló új intézményt, a Közgazdasági Információs Csoportot. Az utóbbit koordináló szereppel csak e tevékenységnek ellátásához szükséges mértékben ruházták fel. Végül azonban sem a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára, sem az újonnan alakult MTA intézmény nem foglalkozott érdemben a közgazdasági információ országos problémáival.

Egyfelől a tudománypolitika aktivizálódása, másfelől a társadalomtudományi információ terén bekövetkezett nemzetközi fejlemények – a MISZON létrehozása – volt a háttérben annak, hogy a Társadalomtudományi Koordináló Bizottság kezdeményezésére 1976 végén Társadalomtudományi Információs Munkacsoport alakult, amely a társadalomtudományi információ fejlesztési programjának kidolgozását kapta feladatul. E munka keretében – i m m á r ö t ö d s z ö r – újból napirendre tűzték a közgazdasági információ kérdését. E munkát – mint utaltunk rá – még csak a helyzet felmérésénél tart. (Lásd erről RÓZSA György cikkét.⁵)

Az okok

A közgazdasági dokumentáció központi szervére vonatkozó, elsősorban 1957-ben felvetett javaslatról az elmúlt huszonegy év alatt csak 1961–1962-ben és 1968–1970 között nem folytak tárgyalások. Két ízben, 1967-ben és 1972-ben már eljutottak a kormányrendelet előkészítésének szakaszáig is. A döntő lépés végül mégiscsak elmaradt.

Mi lappang e sorozatos kudarcok háttérben és mi az, ami ma is gátolja, fékezi egy korszerű, a mai feltételeknek megfelelő koncepció kidolgozását és megvalósítását? A kérdés nagyon összetett, ezért rövid vagy közvetlen válasz nem adható. Felvethetünk azonban néhány összefüggést, ami közelebb visz a válaszhoz.

Az egyik ok kétségtől a közgazdaságtudomány sajátos jellegében és a közgazdasági kutatás szervezeti-intézményi rendszerében rejlik. A közgazdaságtudományt – bár nem teljesen kifogástalan módon – a „kemény” társadalomtudományok közé szokás sorolni, megkülönböztetve a humán jellegű társadalomtudományoktól. Ehelyütt nem térünk ki arra, mennyire jogos egy ilyen megkülönböztetés és csupán azt a vitathatatlan tényt kívánjuk leszögezni, hogy a társadalmi tevékenység gazdasági oldalával foglalkozó tudomány szükségképpen közvetlenebbül hat vissza magára a társadalmi tevékenységre, mint azok, amelyeknél a társadalmi gyakorlattal való kapcsolat áttételesebb, bonyolultabb. Ez a közgazdasági kutatás és információ szervezetét illetően többek közt azt jelenti, hogy ezen a területen más társadalomtudományoktól eltérő szervezeti formák alakultak ki mind a kutatásban, mind az információban. Számos kutatóhely például főhatóságok

szervezeti egységeként működik. A társadalomtudományokban elterjedt, könyvtára alapozott információs tevékenységtől eltérően közgazdasági területen, – jórészt az információs igények gyakorlatias volta miatt – e tevékenység jelentékeny része nem könyvtár- vagy dokumentációcentrikus. Mindennek következtében a közgazdasági információ szervezete és tevékenységének jellege több közös vonást mutat a műszaki-tudományos tájékoztatással, mint a többi társadalomtudományéval.

Fontos következményei vannak annak is, hogy a „közgazdaságtudomány kutatási területe óriási és rendkívül szerteágazó teljesítményeinek és problémáinak áttekintése úgyszólván lehetetlen”, amint ezt az MTA Közgazdaságtudományi Bizottságának 1975-ben készült helyzetjelentése megállapítja.⁶ Ez tükröződik a közgazdasági kutatás szerteágazó intézményi rendszerében. A hivatkozott jelentés a pártintézményeket és a felsőoktatási kutatóhelyeket nem számítva 28 kutatóintézetet sorol fel és ezek 16 különböző felügyeleti szerv alá tartoznak. Ez az önmagában is egyedülálló szervezeti-intézményi kép azonban egy igen lényeges mozzanattal egészítendő ki.

A közgazdasági kutatás fejlődésére – a szocialista országokban – rányomta bélyegét a gazdaságirányítási rendszer szervezeti tagolódása. Egyedülálló, hogy a közgazdaságtudománynak szinte diszciplinánként van egy-egy irányító szerve: pénzügyi, belkereskedelmi, külkereskedelmi, tervezési, árügyi stb. főhatóság. Más oldalról közelítve: amíg államigazgatási rendszerünkben egy-egy tudományágnak gyakran egy-egy főhatóság felel meg (pl. pedagógia – OM, orvostudomány – EüM) és ebből következően a kutatási bázist is legfeljebb 2–3 főhatóság felügyeli, addig a közgazdaságtudományban még a centrális helyet betöltő 10 kutatóhely irányítása is 8 főhatóság között oszlik meg. Bonyolítja ezt a helyzetet, hogy legtöbbször nem is a tematikai különbségek, hanem az azonos vagy összefüggő témáknak más-más oldalról való megközelítése különbözteti meg az egyes kutatóhelyeket. További elemzéssel az is kiderül, hogy miközben a részterületek (ágazati gazdaságtanok) erős és egységes igazgatási-finanszírozási háttérrel rendelkeznek, ez a háttér éppen az átfogó területeken jóval halványabb.

A fentiek fényében nincs mit csodálkozni azon, ha a „közgazdasági információ” fogalmában a jelző értelmezése meglehetősen bizonytalan, az idők folyamán többször változott és az sem meglepő, ha esetenként még e fogalom használatának jogosságát is kétségbe vonták.

Az 1950-es évek végén és hatvanas évek elején vitára került „Javaslat az országos közgazdasági dokumentáció megszervezésére” például még csak a MKKE Könyvtára, a KSH Könyvtára, az MTA Közgazdaságtudományi Intézet és az OT Könyvtára, valamint az OMKDK keretében végzett könyvtári-dokumentációs tevékenységet vette figyelembe, holott a Magyar Kereskedelmi Kamarában, a Magyar Nemzeti Bankban, a Belkereskedelmi Minisztériumban már akkor is folyt kisebb-nagyobb hatókörű közgazdasági dokumentációs tevékenység.

Az 1964-es előterjesztés tovább ment azzal, hogy az érintett ágazatok körét jóval szélesebbre szabta, viszont kevésbé vette figyelembe az OMKDK-ban folyó ipargazdasági-üzemszervezési dokumentációt, mégpedig abból a megfontolásból, hogy a vállalati információ nem tartozik a közgazdasági információ fogalmába. Az akkori elképzelés szerint ugyanis az OMKDK-nak és az ágazati központoknak a közgazdasági dokumentációs tevékenység eredményeinek a vállalatok számára való adaptálása és továbbítása lett volna a feladatuk örök.

Egyik javaslat sem – és ebben a sajátosságban osztozott a Művelődésügyi Minisztérium részére készített 1971. évi előterjesztés is – látta indokoltnak és lehetségesnek határvonal meghúzását a köz-

gazdasági és statisztikai információk tevékenység között. Az előbbieken implicite, az utóbbiban explicite is szerepelt a statisztikai szakirodalmi tájékoztatás. Másként közelítették meg ezt a kérdést a Közgazdaságtudományi Bizottságban, amely 1971-ben kimondta, hogy a kérdéses vonatkozásban csak a verbális információkat tekinti közgazdasági információnak és a statisztikai adatok dokumentációjának kérdését külön kell megoldani.

Felmerült olyan vélekedés is, amely megkülönbözteti a gazdasági és a közgazdaságtudományi információt és az előbbit a műszaki-tudományos információs rendszer keretébe utalja.

A mai koncepcióban a vállalatgazdasági és az ágazati információ nem válik el egymástól, hanem az ipari, a mezőgazdasági, a belkereskedelmi stb. ágazati információs rendszerekben – a NTMIR-hez illeszkedve – integrálódik. Közgazdasági információ legfeljebb az, ami ezen a területen kívül esik.

A bizonytalanságra jellemző adalék, hogy a „Közgazdasági szakkönyvtári kalauz”, amely a legfrissebb ilyen tárgyú kiadvány – az olvasók szempontját teljesen figyelmen kívül hagyva – bevallottan, de indokolatlanul kihagyja az OMKDK, az Agroinform és az Országgyűlési Könyvtárnak a közgazdasági gyakorlat és kutatás szempontjából jelentős szolgáltatásait.⁷

Nem folytatjuk, mert ennyiből is világos, hogy ha minden egyéb tényező kedvezett volna a közgazdasági dokumentáció országos megszervezésének, ezek a problémák magukban is elég súlyosak ahhoz, hogy akadályozzák, ha nem megakadályozzák az ilyen törekvések érvényrejutását.

Az okok elemzését folytatva feltűnik, hogy legjelentősebb, nem közgazdasági információs szervezeteink bizonyos függetlenséget élvező – tehát nem meghatározott fenntartó szerv részeként működő és/vagy főként azok kiszolgálására rendelt – intézmények. Példákra nem is kell hivatkozni. Viszont nem lehet pusztán véletlennek tekinteni, hogy a két erre predesztinált közgazdasági gyűjtőköri nagykönyvtár egyike sem vált a közgazdasági dokumentáció valódi központjává – amivel elért eredményeiket természetesen nem szándékszunk kisebbiteni. Aligha tévedünk nagyot, ha ebben a fent jelzett tényező hiányának is szerepet tulajdonítunk. Egyfelől: közgazdasági könyvtáraink vezetése – érthető és helyeselhető indokok alapján, figyelembevétel az amúgyis szűkös feltételeket – anyaintézménye kiszolgálását, nem pedig – az egyébként sem nagyon áhított – központi szerep betöltését vagy az ennek irányába való haladást állította előtérbe. Közvetlen érdekei sem késztették erre, hiszen éppen nagysága folytán, feladatait – általában – különösebben szoros kooperáció nélkül is el tudta látni. Másfelől: a már említett 28 kutatóhely mindegyike már beleszületett egy olyan helyzetbe, amelyet a központi szolgáltatások hiánya jellemezett. Mi sem természetesebb tehát, mint hogy szükségét érezték az önállósra való berendezkedésnek. Sorra alakultak ki a párhuzamos kapacitások és szolgáltatások. (Külön kiemelő, hogy 20 intézmény 1963 után alakult, amikor a közgazdasági dokumentáció iránti igények az előző időszakhoz képest jelentősen nőni kezdtek.) A kutatóintézeti könyvtárak és dokumentációs csoportok szintén nem voltak érdekeltek a kooperációban, amire egyébként legjobb szándékuk mellett sem futotta volna erejükből. Az említett fejlődésben főként a mennyiségi elem dominált. Dokumentációs szervezeteinknek sem a szakemberekkel való ellátottsága, sem a belső szervezettsége, sem a technikai színvonala nem alakult megfelelően.

Nem kedvezett a közgazdasági dokumentáció harmonikus fejlődésének, hogy akkor sem rendelkezünk átfogó, országos koncepcióval a dokumentáció terén, amikor pedig a szakma már jelentékeny fejlődésnek indult. A hatvanas években a közgazdasági dokumentációnak a minimális összehangolást is nélkülöző, decentralizált fejlődése tovább nehe-

zította az együttműködés feltételeit. Egyes intézeti dokumentációs szervezetekből ekkor alakultak ágazati tájékoztatási központok (külkereskedelem, belkereskedelem) saját kapcsolat- és érdekrendszerrel. Az irányító szervek információ-tudatosságának mértéke igen különbözően és nem egészen függetlenül alakult attól, hogy mennyire alkalmasak az ott működő információs szakemberek e szemlélet erősítésére.

Végül, de nem utolsó sorban az említett erőfeszítések azért sem járhattak eredményre, mert egyetlen alkalommal sem sikerült az érdekelt legfontosabb 2–4 intézmény véleményét legalább az alapvető kérdésekben közös nevezőre hozni. A közgazdasági dokumentáció országos rendezésére irányuló törekvések túlnyomórészt „középről” indultak és sem „alulról” sem „felülről” nem kapták meg a szükséges támogatást. Aligha lehet mindenért csupán a körülményeket hibáztatni. A kudarcokban bizonyára szerepet játszottak szubjektív tényezők is.

Ilyen szubjektív tényező például a koordinálástól, a „központok”-tól való – sokszor indokolt – irtózás. Éppen elég negatív példa ismeretes arra, mennyi bajt okozott már az indokolatlan központosítás, mennyi bürokráciát szült a „koordinálás”. Hasonló húzódozás jelentkezik gyakran még az egyenlők közötti kooperációtól is. Némileg ez is érthető. A kooperáció, ha valóban az, mindig valami újnak a vállalása és valami régiről való lemondás. Eltekintve a konzervatív hajlandóságoktól, azt is látni kell, hogy a kooperáció egyben mindig befektetés – néha elég lassan térül meg – amihez eszközök kellene és ami kockázattal jár. Közgazdasági dokumentációs intézményeinknek azonban nem igen volt módjuk sem befektetni, sem kockáztatni.

Van-e kiút?

A lehangoló történeti visszapillantást, egy nem kevésbé lehangoló elemzéssel egészítettük ki. Joggal felvetődik tehát a kérdés; voltaképpen van-e teendő és ha van, akkor reálisan számítani lehet-e a szervezettség, a színvonal emelkedésére a közgazdasági információ területén. A múlt felvázolása és az ebből fakadó tanulságok levonása – úgy tűnik – nem sok okulással szolgált a jövőre nézve, legalábbis pozitív értelemben nem.

Vessünk hát pillantást a jövőbe! Kétségtől a következő évtizedben a közgazdasági dokumentációban érdekelt nagykönyvtáraknak át kell térniük a számítógépes információs rendszerre. Hatalmas többletköltséget okozna – egyéb károkról nem beszélve – ha ez az áttérés egyeztetés, összehangolás nélkül menne végbe. Elkerülhetetlen tehát, hogy a nagykönyvtárak mielőbb egyeztessék elképzeléseiket.

Milyen feladatok állnak közgazdasági könyvtáraink és dokumentációs intézményeink előtt és várhatóan milyen feltételekkel rendelkeznek majd e feladatok végrehajtásához?

A feladatok közül elsőnek azt említeném, hogy a megfelelően továbbépítendő dokumentumbázisról megbízható és korszerű nyilvántartási rendszert kell kiépíteni.

E nyilvántartási rendszernek a jelenlegihez képest lényegesen több tartalmi adatot kellene felölelnie. Közgazdasági könyvtáraink, dokumentációs intézményeink többsége a beérkező hatalmas mennyiségű dokumentumról csupán néhány tartalmi jegyre utaló nyilvántartással, (ETO-, tárgyszavas, vagy más rendszerű) katalógussal rendelkezik.

A tartalmi feltáró tevékenység elmélyítése a mainál több szellemi befektetést igényel. Aligha várható viszont, hogy ezen intézmények munkaerőellátásában a jövő évtizedben javulás következne be. A beérkező irodalom jelenleginél megbízhatóbb tartalmi feltárásának feladatát változatlan szervezettel és módszerekkel nem lehet megoldani. A szakmunkaerők hiányát csak a meglévő kapacitások kihasználásának jobb megszervezésével lehet enyhíteni. Ez igen sokrétű feladat. Csak néhányat emelünk ki közülük:

- a nemzetközi munkamegosztásból, és ezzel összehangolva
- az országon belüli munkamegosztásból adódó lehetőségek kihasználása,
- a könyvtárak, dokumentációs intézmények munkaszervezésének megjavítása,
- a korszerű technika, a 80-as évek derekától különösképpen a számítógépes technika alkalmazásának általánossá tétele.

Ami a nemzetközi munkamegosztást illeti: már ma is adottak a lehetőségek a nyugati közgazdasági szakirodalom tartalmi feltárása terén elért külföldi eredmények átvételére. Folyik is a vizsgálat az egyik ilyen szolgáltatás – a holland – értékelésére a hazai felhasználás lehetőségei szempontjából. Ha ez vagy valamely más (esetleg több) külföldi szolgáltatás, a szükséges adaptálás után alkalmassá tehető a hazai igények kielégítésére – megfelelő minőségben és gyorsaságban –, akkor ezeket a szolgáltatásokat a hazai közgazdasági dokumentációs intézmények által közvetlenül hasznosítható formában hozzáférhetővé kell tenni. Olyan feltételek mellett, amelyek elég szigorúak, de egyben elég vonzóak ahhoz, hogy a feleslegessé váló hazai munkákkal könyvtári és dokumentációs intézményeink önként felhagyjanak.

A szocialista országok szakirodalma tekintetében kevésbé biztató a helyzet. Mindenesetre szükséges lenne, hogy magyar részről sürgessük egy reális méretű és célszerűen kialakított nemzetközi szolgáltatás megindítását valamelyik szocialista országban. A működő számítógépes szolgáltatások (szlovák, NDK) erre ma még nem alkalmasak. A szocialista irodalomra való koncentráció esetén (lehet, hogy néhány kétoldalú megállapodás keretében) nem kizárt, hogy a következő évtized közepére már támaszkodhatunk a nemzetközi együttműködés eredményeire. Addig is a szocialista szakirodalom hazai feltárásának összehangolása bizonyára egyedüli módja annak, hogy a sajnos még mindig hiány-nyelvnek számító bolgár, cseh, délszláv, lengyel, román, szlovák szakirodalmat a hazai igények kielégítéséhez szükséges mértékben bevonják a tájékoztatási bázisba.

A nemzetközi együttműködés és a hazai munkamegosztás összekapcsolására más területen is lehetőség van. Ma már több külföldi, illetve nemzetközi szervezetnek szolgáltatunk információkat a magyar közgazdasági szakirodalomról és több olyan szolgáltatásunk is van, amely teljesen vagy részben a külföldnek szól. Ezek a munkálatok sem egymással sem pedig a belföldi szükségletek kielégítését szolgáló dokumentációs tevékenységgel nincsenek összehangolva. Ezen a ponton az a kérdés is felvethető, hogy ha van egy évi 600–700 válogatott magyar 500–600 magyar közgazdasági dokumentumot referáló folyóiratunk a külföld számára, miért nincs egyetlen szélesebb körben is hozzáférhető, folyamatos tartalmi feltárást biztosító kiadványunk erről a magyar olvasó számára. Mindenről tudunk, vagy mindent elolvassunk?

A kooperáció lehetőségéről szólva legtöbbször a szétsugárzó tájékoztatást emelik ki, ami összefügg az effajta kooperáció látványos voltával, a technikai keresztülvihetőség könnyebbségével. Ez a fajta közelítés háttérbe szorítja az állománygyarapítási egységű ttműködés fontosságát. Ebből a szempontból különösen a következő területeket emelnénk ki:

- a nemzetközi szervezetek gazdasági tárgyú dokumentumainak gyűjtése,
- közgazdasági referenz-munkák teljességre törekvő beszerzése,
- a hazai, nem-nyilvános közlemények gyűjtése,
- a másodrangú külföldi periodikák gyűjtése,
- a hazai dokumentum-bázis múltbeli hiányainak fokozatos felszámolása,
- a beszerzés-előkészítés információs bázisának összehangolt fejlesztése,
- a beszerzési idő lerövidítését szolgáló új importrendszer kidolgozása és elfogadtatása.

Mindez sokat segítené az egyébként gazdag, de sok konkrét területen azért nem kielégítő dokumentumbázis továbbfejlesztésében.

Külön problémát jelent egy sajtóságos, néha indokolatlanul lebecsült dokumentum-típus, a külföldi napi- és hetilap-cikkekhez való gyors hozzáférés. Ezt részben megoldja az MTI, de a válogatása gyakran nem elég megalapozott. Lényeges előrehaladás lenne egy lapkivágatmásolat-szolgáltatás kiépítése (MTI, KOPINT, MNB, MTA Közgazdaságtudományi Intézet) vagy a külföldi szolgáltatások egyik-másikának igénybevétele. Ez sok kiküszöbölhető párhuzamos munkát tenne feleslegessé és szélesítené az egyes intézmények információs bázisát.

Nem megoldott a közgazdasági tárgyú fordítások készítése és az elkészült fordításokhoz való hozzáférés. Az egyes fordítató szerveknél rendelkezésre álló fordítósokról mások jóval többször nem szereznek tudomást, mint ahányszor megtakaríthatják az ismételt fordítást.

Gyűjteményeink széttagoltsága megkövetelné az irodalomkutatásban való együttműködés fejlesztését is. Tapasztalat szerint nem az a fő probléma, hogy ugyanazt, vagy alig különböző irodalomkutatást egyik vagy másik intézmény párhuzamosan készít el, bár ez sem mindig kívánatos, hanem inkább az, hogy az irodalomkutatások csaknem mindig egyetlen gyűjteményre támaszkodva készülnek és rendszerint elég hiányosak. A megrendelő segíteni tud ezen, ha elég tapasztalt ahhoz, hogy egyszerre több helyről is kérjen irodalomkutatást, de ez inkább kivétel, mint szabály.

A kooperáció lehetőségeit még hosszan lehetne sorolni. E lehetőségeket elvileg nem is szokták kétségbevonni. Kérdés azonban, hogy megvannak-e a tényleges feltételei. Az ilyenfajta együttműködésre már ma is több lehetőség van, mint amennyit kihasználunk. Ne áltassuk azonban magunkat: sem könyvtáraink szervezetsége, sem technikai színvonala nem teszi lehetővé, hogy az együttműködésben döntő fordulatot érjünk el.

Ha csak igen-nem-mel szabadna válaszolni arra a kérdésre, hogy rendelkezünk-e akár egyetlen olyan közgazdasági könyvtári-dokumentációs intézménnyel, amely a manuális technika szintjén jól szervezettnek mondható, akkor – sajnos – tagadó választ kellene adnunk. Ennek igen sokrétű oka van. Az egyik fő ok könyvtárpolitikai. Addig hangoztattuk a könyvtárak aktív szerepéről szóló alapjában helyes tételt, amíg végülis már

csupán ennek az „aktivitás”-nak lett becsülete, a rendnek, a pontosságnak, a gondosan kimunkált munkaszervezetnek, ami „c s a k” a könyvtári rendet, „c s a k” a címléírás és a szakozás pontosságát, „c s a k” a katalógusok megbízhatóságát „c s a k” a beszerzés következetességét eredményezi és semmi többet, már nem volt helye az elismert értékek sorában. Ebben a szemléletben semmi érdemleges nem történt a belső szervezet korszerűsítésére. Több mint fél évszázada, hogy a külföldi tudományos nagykönyvtárakban elterjedt a szakreferensi rendszer, amely a szervezet hagyományos funkcionális tagolását egy korszerűbb, a tartalmi oldalt előtérbe állító felépítéssel váltotta fel. Annak is van már húsz éve, hogy ezt az áttérést itthon is javasolták. Mégis nagykönyvtáraink közül fehér holló számba megy az, amely ezen az úton akárcsak elindult. Nem kis része van ennek abban, hogy könyvtáraink szakmai becsülete nem nőtt a kívánt mértékben és hogy a szakemberellátásban is nagy nehézségekkel kell megküzdeni. Mentségül tegyük hozzá; nagykönyvtáraink többségében hiányoznak a korszerű szervezethez szükséges adottságok: nyomasztó a helyhiány mind a raktári kapacitás, mind a munkahelyiségek tekintetében, gyenge a technikai felszereltség, nem elég a jól képzett szakember (még a könyvtáros sem.)

A könyvtári szervezet korszerűsítését és a munkaszervezés tökéletesítését a tartalmi feltárás fokozása és a korszerű technika alkalmazása egyaránt megköveteli. Az előbbiek és az utóbbiak szerves kölcsönhatásban állnak egymással. Az a tény, hogy a könyvtári-dokumentációs munkában a tartalmi feltárás feladata nem áll eléggé előtérben és hogy ez a tevékenység megrekedt a katalogizálás és címfordítás alacsony szintjén – ami viszont többszörsően is párhuzamosan folyik –, konzerválja a könyvtári szervezetet és munkaszervezést. Ugyanilyen irányba hat a könyvtári-dokumentációs munka rendkívül kezdetleges technikai színvonala is.

A korszerű technikák alkalmazásának gyér volta akadálya a könyvtárközi együttműködés kibontakozásának is. A fentiekben példaként említett kooperációs lehetőségeket csak a b ő s é g e s másolókapacitások, adatátviteli berendezések (telex) és egyéb olyan technikai eszközök birtokában lehet megvalósítani, amelyek elhárítják azt a manuális technikával egyébként nem kiküszöbölhető akadályt, hogy a kooperáció a legtöbbször feszültségekhez, kése delmekhez, többlet-adminisztrációhoz vezet.

A szervezet, a munkaszervezés és a technika kölcsönhatása különösen a számítógépek alkalmazásánál érvényesül. Általános tapasztalat, hogy a számítógépek bevonulása a könyvtári-dokumentációs munkába alapvető, mondhatni forradalmi változásokat követel a könyvtári-dokumentációs munka szervezetében és szervezésében. Kevésbé szokták hangsúlyozni a kérdésnek azt az oldalát, hogy a számítógép birtokában megnő az információs szervezet felelőssége a feltáró munkában. Egyfelől: a számítógépes feldolgozás azt az „erkölcsi” kötelességet hárítja az alkalmazóra, hogy a betáplált adatok ne csak formailag (a számítógépes feldolgozásra való alkalmasság tekintetében), de tartalmilag is megüssék azt a magas mércét, amit ez a technika általában állít. Nincs lehangolóbb és kiábrándítóbb, mint amikor a legkorszerűbb eszközökkel silány információkat bocsátanak ki. Másfelől: a számítógépes technika kizárja azokat a „fogásokat”, amelyekkel a rutinos tájékoztató szakember ma áthidalja a manuális nyilvántartások tökéletlenségeit.

Milyen legyen a szervezet?

A számítógépes technika alkalmazása során nem lehet megkerülni a korszerű információs szervezet kialakításának feladatát sem. Ma már egyre világosabb, hogy a jövő a nagy dokumentumbázisok korszerű eszközökkel való megbízható feltárásáé és e tevékenység kell, hogy megalapozza mind a kisebb információs szervek munkáját, mind pedig az információs tevékenység magasabb típusait képviselő szolgáltatásokat. Annak következtében, hogy a közgazdasági információ területén legalább 3–4 nagy dokumentumbázissal lehet számolni, nemcsak a nagykönyvtár – kiskönyvtár együttműködést kell kiépíteni, hanem ezzel egyidejűleg a nagykönyvtárak összekapcsolását is meg kell oldani. E rendszer elemeiként számolni kell a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára, KSH Könyvtára és az OMKDK technikai fejlődésével. Ehhez kapcsolódna az Országgyűlési Könyvtár és nem kizárt, hogy néhány egyéb intézmény is. Az említett nagykönyvtárak sajátos szakmai profilja a legutóbbi időkig nem kristályosodott ki eléggé. Az OMKDK esetében az ipari, illetve a termelési és a fejlesztési információ az a terület, ahol a könyvtár leginkább otthonos. A KSH Könyvtárának nyilvánvaló – és az utóbbi évek számos kísérletében testet is öltött – profiljaként a hazai és a külföldi gazdaság adatszerű információira, valamint az adatok elemzéséhez szükséges módszertanra való szakosodás bontakozott ki. Az Országgyűlési Könyvtár a világpolitikai dokumentáció kapcsán bizonyos affinitást mutat a világ-gazdasági profillal, amihez a KSH Könyvtár tevékenysége is kapcsolódik. A leghalványabban a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának kontúrajai.

Hogyan lehetne a jövőben a közgazdasági információs tevékenység világosabb szervezetét kialakítani? Ugy tűnik, hogy ehhez a meglévő intézmények és szolgáltatásaik nem nyújtanak elegendő kiindulópontot. Közelítsük hát a kérdést a másik oldalról, a felhasználókérel.

Kik is a tényleges, illetve potenciális felhasználók? A felhasználók a közgazdasági információ területén elég heterogén halmazt alkotnak, amely csupán többféle megközelítésben azonosítható. A csoportosítás egyik ismérve a tevékenységi terület: eszerint kutatásban-oktatásban, irányítószervekben és gazdálkodó szervezetekben dolgozó közgazdászokat különböztethetünk meg. Minden tevékenységi területen található „operatív” munkát végzők (a kutatásban ezen a kutatókat értjük) döntéshozók és döntéshozók.

A tematikai érdeklődés szerint a felhasználói csoportok már bonyolultabbak, de azért többé-kevésbé ezek is megfoghatók. Öt csoportról beszélhetünk: világgazdasági-külgazdaságpolitikai orientáció, gazdaságpolitikai (ár-, pénzügy-, életszínvonal-, fejlesztési stb. politika, gazdaságirányítás, eszköztár) orientáció, piaci-termelési orientáció (vállalati stratégia és taktika), gazdaság szervezési orientáció (vállalatszervezés), gazdaságelméleti (és gazdaságkutatási módszerek) orientáció.

Nemzetközi tapasztalatok szerint ezek a tematikai csoportok többféleképp kombinálódva adják egy-egy tájékoztatási intézmény profilját, illetve ennek megfelelő típusát. Az egyik típusban a gazdaságelméleti, gazdaságpolitikai és a világgazdasági tematika ötvöződik egységbe. Ilyen a kielii Világgazdasági Intézet Könyvtára, a belga Gazdaságügyi Minisztérium Könyvtára stb. Másik típus a világgazdasági, gazdaságpolitikai, piaci orientációt fogja egybe, ilyen a HWWA Gazdaságkutató Intézet Könyvtára és a holland Gazdasági

Tájékoztató Szolgálat is. A világgazdasági és a világpolitikai tematika ötvöződése jellemző például a genfi ENSZ-Könyvtárra, mely profil más esetekben (egyes parlamenti könyvtáraknál) a gazdaságpolitikai tematikával egészül ki. Megint más esetekben a közgazdasági elméleti profil a társadalomtudományok együttesében jelentkezik, mint például a Londoni Közgazdasági Főiskola Könyvtárában vagy az INION-ban. A szocialista országok szakirodalmi tájékoztatásának fejlődése produkálta a termelési és gazdaságszervezési orientáció összekapcsolását a műszaki-tudományos tájékoztatási rendszerben, de ennek hiányossága (nem véletlenül) a termelési és piaci jellegű információk nem kellő egysége. Teljesen meggyőző mintával tulajdonképpen egyik típus sem szolgál, amellet, hogy a hazai nagykönyvtárak tényleges profilja kevéssé is vág egybe ezekkel a mintákkal.

Figyelembevéve azt, hogy a jövő hazai közgazdasági információs hálózatában az arányosság, a közel egyenlő feladatvállalás és teherviselés elvét célszerű megvalósítani, az alábbi szervezet kialakítását lenne érdemes fontolóra venni.

1. A világgazdasági, külgazdaságpolitikai és a gazdaságpolitikai információellátás központja: KSH Könyvtára; együttműködő partnerek MKKE Könyvtár, az Országgyűlési Könyvtár, a Konjunktúra és Piackutató Intézet és az MTA Világgazdasági Intézet, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, MNB, OT, Pénzügyminisztérium könyvtárai.

2. A gazdaságelméleti és gazdaságszervezési információellátás központja a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára, együttműködő intézmények az MTA Közgazdaságtudományi Intézet, a KSH Könyvtára, az OMKDK és az OVK.

3. A termelési/fejlesztési és piaci információellátás központja az OMKDK; együttműködő partnerei a Konjunktúra és Piackutató Intézet és a Belkereskedelmi Kutatóintézet, továbbá az ágazati tájékoztató intézetek, az Agroinform kivételével.

A fenti elgondolás, illetve szervezeti vázlat természetesen csupán egyike a lehetséges kombinációknak. A lényeg voltaképpen az, hogy a közgazdasági információ túlságosan széles terület ahhoz, hogy egyetlen hálózat keretében integrálni lehessen. Némi indoklás azért kívánkozik ehhez, mintegy kapcsolatteremtésként a javaslatba hozott három központ (bár inkább helyesebb lenne a „mag” kifejezést használni a szó „nucleus” értelmében) mai és ebben az elgondolásban szereplő funkciói között.

Ami a KSH Könyvtárát illeti a fenntartó intézménynek a gazdaságpolitikához fűződő funkcionális kapcsolata folytán főként a világgazdasági és külgazdasági orientáció kíván indoklást. A kapcsolatot részben a dokumentumbázis, részben az együttműködési kör biztosítja. Az elgondolás mögött főként az rejlik, hogy a gazdaságpolitika szempontjából legfontosabb információs terület egységes információs bázissal rendelkezék, mégpedig olyanal amely szervezetileg is közvetlenül kapcsolódik a gazdaságirányításhoz, illetve az ezt szolgáló szélesebb értelemben vett közgazdasági tájékoztató tevékenységhez.

A Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának funkciójára tett javaslatban az a szempont irányadó, hogy a fenntartó intézmény oktatási és kutatási profiljához ez az orientáció viszonylag közel áll.

Az OMKDK esetében a jelenlegi profil voltaképpen nem túl nagymértékű módosításáról van szó. Le kellene választani róla azokat az elemeket, amelyek ma sem kapcsol-

lódnak szervesen az intézmény fő funkcióihoz, viszont a termeléssel és a műszaki fejlesztéssel kapcsolatos információkat az igényeknek és főleg a követelményeknek megfelelően szervezettebb kapcsolatba kellene hozni a piacokra, az értékesítésre vonatkozó információkkal.

Szembevisszük röviden ezt az elgondolást a korábbi koncepciókkal: 1971-ig mindegyik koncepció egyetlen intézményt kívánt felruházni a központi funkcióval. Ezek az elképzelések érthető módon ütköztek azon intézmények nyílt vagy szemérmesen leplezett ellenkezésébe, amelyek nem jutottak volna ilyen szerephez. Nem is beszélve arról, hogy az ötvenes évek végén-hatvanas évek elején a „központ” gondolatához még az adminisztratív irányítás funkciója is hozzákapcsolódott. Később a hangsúly az önkéntes, bár felülről kezdeményezett együttműködésre helyeződött át. Még az 1971-es elképzelések is egyetlen intézmény – bár erősen korlátozott központi szolgáltatásait irányozták elő. Csak utóbb merült fel annak gondolata, hogy a lényeg nem a központi szolgáltatásokban, hanem az együttműködés célszerű megszervezésében rejlik.

Milyen felhasználói kört szolgálnának ki az említett hálózatok? Tevékenységi terület szerint mindhárom csoportot, tehát a kutatást-oktatást, a gazdaságirányítást és a vállalatokat egyaránt. E kiszolgálás lehet közvetlen vagy az adott felhasználói szervezet helyi információs részlege által közvetített. A kutatásban a gyakoribbnak az utóbbi ígérkezik, miután a legtöbb – bár korántsem mindegyik – kutatóhely megfelelő információs részleggel rendelkezik. Számukra nagy előny, ha az alapozó munkálatokban az említett hálózatokra támaszkodhatnak. A gazdaságirányításban, elsősorban a döntéselőkészítésben dolgozók megint csak az említett két úton támaszkodhatnak az információs hálózatok szolgáltatásaira, hasonló a helyzet a vállalatoknál is. Ezek az igények általában konkrétak, specializáltak és gyakran (különösen a kutatásban) eléggé stabilak. Kielégítésük leginkább gondos és gyors állomány-gyapartással, a dokumentumbázisnak az SDI-jellegű folyamatos és a retrospektív információs igények kielégítésére egyaránt alkalmas tartalmi feltárásával lehetséges. A szolgáltatásrendszer súlypontjai természetesen a három hálózatban az egyes területek sajátos követelményei szerint különbözhetnek. Ami mégis összeköti őket az az alapfeltárásban szükséges egységesség.

Külön kell szólni a döntéselőkészítésben dolgozók felső rétege és a döntéshozók információs igényeinek kielégítéséről. Ezen igények komplex, szelektált, elemzett és értékelt információkra irányulnak. Az ideális az lenne, ha az ilyen igényeket maguk a felhasználói szervezetek elégítenék ki (vö. 2.). Ma azonban ennek még nincsenek meg a feltételei. Valószínűleg még hosszabb ideig szükség lesz arra, hogy az ilyen információkkal is információs szervezetek lássák el a felhasználókat. Ennek következtében mind a három hálózatban ki kell alakítani az információelemzés műfaját, az ehhez szükséges munkaszervezetet. Felvetődik a kérdés, képesek lesznek-e a hálózatok az információelemzés követelményeit kielégíteni? Általában igennel válaszolhatunk, bár van az igényeknek egy olyan szintje is, az ún. felsőszintű vezetés tájékoztatása, amelyet célszerű lenne egységes rendszerbe fogni.

Ezen a ponton felvetődik a kérdés, hogyan kapcsolódjon egymáshoz az említett három hálózat? Alighanem elkerülhetetlen egy központi szerv az együttműködés szervezésére, egyes közös feladatok (pl. referral center, módszertani munka, továbbképzés, nemzetközi kapcsolatokból adódók) ellátására és nem utolsósorban a felsőszintű vezetés információellátására. E „központi” szerv az említett három hálózat közös intézménye lehetne, a három intézmény valamelyike mellett működhetne, de tevékenységének irányát,

körét, ezek együttesen szabnák meg. A mai jogszabályok azt is lehetővé teszik, hogy egy ilyen szerv a három intézmény által közösen finanszírozva és szervezetileg elkülönülten működjék. Szükséges-e, hogy a közgazdasági információnak legyen egy saját közös szerve, vagy pedig helyesebb lenne ezt egy társadalomtudományi „központ” részeként működtetni? Az utóbbinak is lennének nyilvánvaló előnyei. Ámde – a közgazdasági információ területe annyira szerteágazó és bonyolult, hogy e feladatokat egy még átfogóbb, még szélesebb funkció részeként aligha lehetne kellő eredményességgel és minőségben ellátni.

Meglehetősen hosszúra nyúlt fejtegetésünkben jó néhány kérdést nyitva hagytunk. Nem foglalkoztunk a felhasználói kör nagyságával, amelyet hajlamosak vagyunk 1000 főnél alacsonyabbra tenni, a jelenlegi szolgáltatások színvonalával és hatókörével, amelyet szintén nem becsülünk túl. A funkciók közül nem tértünk ki az empirikus adatok, valamint a statisztikai adatokból továbbszámított adatsorok dokumentációjának kérdésére (adatbank), a nemzetközi statisztikai adatok nyilvántartásának problémájára (faktografiai információ), a kutatásnyilvántartásra, a nemzetközi kapcsolatokból származó információk gyűjtésére és feldolgozására, a nem közgazdasági forrásokban fellelhető magyar és külföldi gazdasági vonatkozások feltárására. Nem szóltunk a dokumentumokhoz való gyors hozzáférést akadályozó tényezőkről (ezek sorában az import teljesen elavult rendszeréről). Nem érintettük az említett hálózatok összekapcsolásának módszertani, technikai feltételeit és követelményeit. Nem tértünk ki a nemzetközi kapcsolatokkal összefüggő szervezeti kérdésekre, az ágazati tájékoztatási hálózatokkal való kapcsolatra, amely különösen a mezőgazdaság vonatkozásában látszik bonyolultnak. Nem foglalkoztunk azzal a kérdéssel sem, hogy mindennek milyen anyagi kihatásai lehetnek. Ezeket és egy sor más kérdést a további vitákban kell még tisztázni. E vitához szerettünk volna e néhány reminiscenciával és remélhetőleg gondolattal is hozzájárulni.

E zárómondatnak is beillő szavakkal mégsem óhajtjuk a gondolatsort lezárni, mert megisméltendőnek tartjuk a húsz éves tapasztalatok egyik legfőbb tanulságát: a mostani próbálkozások éppúgy zátonyra futnak, mint az előzők, ha a vitákban kialakítandó álláspont nem válik az érintett intézmények közös elhatározásává és ha ez nem kap hathatós támogatást a kutatás és a gazdaságirányítás vezetőitől, azoktól az intézményektől, amelyekért a közgazdasági információ egyáltalában létezik és amelyeket szolgálni a múltban éppúgy mint a jövőben nemcsak feladatának, de hivatásának, léte egyedüli értelmének tekintett és tekint.

HIVATKOZÁSOK

1. FÖLDI Tamás: Döntés és szakirodalmi információ. = Figyelő, 1965. 45. sz.
2. FÖLDI Tamás – RÓZSA György: A gazdasági információ pénzt ér. = Figyelő, 1968. 17. sz.
3. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának tudománypolitikai irányelvei, Budapest, 1969. Kossuth Könyvkiadó.
4. FÖLDI Tamás – LÁNG Imre: Új irányzatok a magyar közgazdasági könyvtárak alapfunkcióiban. = Könyvtári Figyelő, 1973. 2. sz.

5. RÓZSA György: A leghatékonyabb befektetés, avagy újra a közgazdasági információról. = Figyelő, 1978. 6. sz.
6. NAGY Tamás – FÖLDI Tamás: Beszámoló közgazdaságtudományunk helyzetéről. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Bizottság, 1975.
7. Közgazdasági szakkönyvtári kalauz. Budapest, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára, 1978.

AZ ÁRAMTAKARÉKOSSÁGÉRT sokat tesznek a kanadai könyvtárak. A Guelph Egyetem Könyvtárának takarékosági ötletpályázatát az a hallgató nyerte, aki javasolta, hogy a kutatófülkékbe (carrell) egyedi villanykapcsolókat szereljenek. Kanada egyik legnagyobb közművelődési könyvtára, a londoni, havi 1200 dollárt takarít meg a folyosók, irodahelyiségek, mosdók, raktárak világításának csökkentésével. Több könyvtár a fűtő és a légkondicionáló berendezések átalakítása útján is csökkenti az energiafelhasználást.

(Library Journal, 1978. 13.no.)

MEGALAKULT A DEUTSCHE BIBLIOTHEKSINSTITUT 1978 októberében, az Arbeitsstelle für das Bibliothekswesen és az Arbeitsstelle für Bibliothekstechnik összevonásával. Az intézet az NSZK központi könyvtári kutatási és módszertani intézménye. Tevékenységének fő területei: könyvtári hálózatok és rendszerek szervezése, központi szolgáltatások; a könyvtári munka tervezése és szervezése; az állomány gyarapítása, feltárása és hozzáférhetővé tétele; könyvtári gazdálkodás és statisztika; olvasáskutatás, könyvtárpropaganda; speciális olvasói csoportok és könyvtártípusok; nemzetközi együttműködés; képzés és továbbképzés.

(Bibliotheksdienst, 1978. 10.no.)